

PRAKTISK MUSIKTEORI

1. MUSIKLÄRA

LÄRARHANDLEDNING

version 1.2

GUNNO KLINGFORS

© Gunno Klingfors & Kulturkapital AB 2010/2012

ISBN 978-91-980248-4-5

INNEHÅLL

1. INLEDNING	3	21. GRUNDACKORD & BETECKNINGAR	14
Materialet (del 1)	3	22. ACKORDBETECKNINGAR	14
Målgrupper	3	23. STEGSYSTEM	15
UPPLÄGG	3	24–25. FUNKTIONER	15
2. ALFABET OCH GRAMMATIK	4	7. MUSIK & DATORER/INTERNET	16
3. ORD & BEGREPP	5	NOTSKRIVNINGSPROGRAM	16
MUSIKSVENSKA	5	INSPELNING/LJUD	17
H eller B?	6	VIRTUELLA INSTRUMENT & FX (effekter)	17
GRUNDSKALOR, GRUNDFUNKTIONER ETC	6	8. UTVÄRDERINGSFRÅGOR	18
ANDRA ORD & BEGREPP	7	1. INLEDNING	18
4. KOMMENTARER AVSNITT 1–12	8	2. LJUD & MUSIK	18
1. INLEDNING	8	4. STAMTONER & KLAVER	18
2. MUSIK & AKUSTIK	8	5. OKTAVER	18
3. LINJENOTSKRIFT	8	6. HJÄLPLINJER & OKTAVERING	18
4. STAMTONER & KLAVER	8	7. FÖRTECKEN	18
5. OKTAVER	9	8. SKALOR	19
Att förstå oktaver	9	9. 7-TONSSKALOR DIATONISKA SKALOR	19
6. HJÄLPLINJER & OKTAVERING	9	10. TONARTER & FASTA FÖRTECKEN	19
7. FÖRTECKEN härledda toner	9	12. INTERVALL	19
8. SKALOR	9	13–14. RYTM & TIDSVÄRDEN TAKT & TAKTART	19
12- och 6-tonsskalor	9	15. TEMPO & BPM	19
9. 7-TONSSKALOR diatoniska skalor	10	16–17. JÄMNA & OJÄMNA TIDSVÄRDEN	20
Varianter	10	18. PUNKTERINGAR & BINDEÅGAR	20
12. INTERVALL	11	20. ACKORD treklanger	20
5. KOMMENTARER AVSNITT 13–19	12	21. GRUNDACKORD beteckningar	20
13–14. RYTM & TIDSVÄRDEN / TAKT & TAKTART	12	22. ACKORDBETECKNINGAR	20
15. TEMPO & BPM	12	23. STEGSYSTEM	21
17. OJÄMNA TIDSVÄRDEN	12	24–25. FUNKTIONER	21
6. KOMMENTARER AVSNITT 20–26	13	9. KÄLLOR (urval)	22
BAKGRUND	13		
Ackordbeteckningar & generalbas	13		
Tonika (I) – subdominant (IV) – dominant (V)	13		
Steglära	13		
Funktionslära	14		
20. ACKORD treklanger	14		

1. INLEDNING

Praktisk Musikteori består av flera fristående delar, för närvarande.

DEL 1 – Musikleära.

DEL 2 – Harmonilära.

DEL 3 – Egen musik.

Materialet (del 1)

- Lärobok 64 sidor.
- Arbetsbok 13 sidor.
- Lärarhandledning 22 sidor.
- 26 förklarande kortfilmer som kan spelas upp på DVD/dator eller läggas ut på skolans nätverk för självstudier.
- Exempler som bilder för datorvisning.
- Ljudfiler.
- Nätresurser.

Målgrupper

Praktisk Musikteori 1 kräver inga särskilda förkunskaper, så målgrupp är alla som vill lära sig mer om hur musik byggs.

Materialet används på mellan- och högstadier, gymnasier, folkhögskolor, kulturskolor och högskolor/universitet.

UPPLÄGG

Läroboken är utgångspunkt. De exempel som finns där förklaras i **videofilmerna**. Numreringen av videofilmerna motsvarar lärobokens avsnittsindelning.

Avsnitten 1–26 finns dessutom i separata delar (PDF) med inbäddad video. Dessa PDF-filer kan bl.a. läggas i skolans nätverk för självstudier.

När man vill förklara på egen hand eller förtydliga finns **slideshow**-alternativet: exemplen i läroboken som bilder och ljudfiler för uppspelning i dator.

Praktisk Musikteori bygger på tillgång till **keyboard**, eftersom det är konsekvent uppbyggt och överskådligt. Man kan räkna ut intervall och ackord genom att räkna tangenter och halvtonsteg etc.

Elever som inte har tillgång till keyboard kan kostnadsfritt ladda hem virtuella keyboards med bra ljud från nätet. En lösning som fungerar i sammanhanget.

Det finns bra nätresurser på engelska som kompletterar materialet. Därför finns en kortfattad engelsk musikordlista med bland bilagorna. Förutom länktipsen här och i elevhäftet finns tips om ytterligare resurser på www.kulturkapital.se.

Arbetsboken innehåller övningsuppgifter som elever kan göra på egen hand.

Förslag på **utvärderingsfrågor** finns längre fram i lärarhandledningen.

2. ALFABET OCH GRAMMATIK

Grundläggande musicklära är musikens motsvarighet till elementär läs- och skrivkunskap (skrivspråk och notskrift utvecklades ungefär samtidigt).

Inte minst därför är det viktigt att musicklära så långt möjligt är genre-neutral. Elever i grundskola/gymnasium/högskola ska lära sig grunder som fungerar oberoende av vilken (euro-amerikansk) musik de vill hålla på med.

Innehållet i *Praktisk Musikteori 1* är lika relevant för den som vill spela funk som för den som vill sjunga klassisk kör.

En del musklärare anser inte att man kan bedriva undervisning i musicklära i en vanlig svensk skolklass. Ofta med argumentet att alla inte är tillräckligt musikbegåvade.

Det är ett märkligt argument (som oftast används av lärare som själva känner sig osäkra på linjenotskrift etc.). För det är mycket lättare att lära sig musicklära/notskrift än att lära sig läsa och skriva, och ingen ifrågasätter att det är något alla ska lära sig.

Det viktigaste för att undervisning i musicklära ska lyckas (= alla får godkänt), är att man inte går för fort fram, utan är noga med att alla förstått grundläggande moment innan man går vidare.

Under 1900-talets första hälft var elementär musicklära/notkunskap obligatoriskt i den svenska folkskolan, och nästa alla lärde sig grunderna.

Nutidens elever är snabbare och långt mer musikintresserade. Det handlar om kunskap, prioriteringar och attityder.

För mer info om bakgrunden till vår musik, se DVD 4 "All musik har samma historia" på www.kulturkapital.se.

3. ORD & BEGREPP

Ett huvudproblem när man ska förklara hur vår musik byggs är musikspråket i sig. I många fall används urgamla ord som var logiska i de system de tillkom, men som idag spelat ut sin roll.

Orden gör att åtskilligt verkar svårare än vad det är (se exempelvis "diatonisk" nedan).

Det här beror på att vårt musiksysteem verkar ha sina rötter i **Mellanöstern**, där de första musikteoretiska skrifterna skrevs för ca 4.500 år sedan.

Detta musiksysteem övertogs troligen av **antikens greker** drygt 2.000 år senare, som bytte ut de gamla orden mot grekiska ord.

När den kristna kyrkan började skapa sin musikteori under **medeltiden** var latin det självklara musikspråket. Man utgick från vad man trodde sig veta om grekernas system, men tyvärr missuppfattade man många ord, inklusive ordet "musik".

Kyrkans musikspråk blev alltså en mix av gammal grekiska (som man ofta missförstod) och latin. Med det försökte man beskriva ett musikspråk med rötter i Palestina (kyrkoskalorna kommer troligen därifrån).

Nutidens musiktermer bygger på kyrkans grekisk/latinska musikspråk. **Urgamla och ofta missförstådda ord på språk få behärskar är alltså grunden för vår tids terminologi.**

Saken blir inte bättre av att musikvärlden ofta struntar i att följa internationella överenskommelser (som oktavbeteckningar), och underlåter att komma överens om vilka ord/begrepp som ska användas. På pedagogutbildningar på svenska musikhögskolor är det inte ovanligt att olika lärare använder olika ord och begrepp...

MUSIKSVENSKA

Svenska är ett litet språk, så vi har alltid lånat in musikord. Idag dominerar USA och England internationellt musikliv, så engelska har blivit det internationella musikspråket. På samma sätt som grekiska, latin, italienska, franska och tyska tidigare varit.

Så det är naturligt att vi tar in engelska ord och begrepp. Så har vi alltid gjort – **musiksvenskan består mest av inlånade ord.**

Med tanke på den tekniska utvecklingen kommer troligen musiksvenskan att bli alltmer svengelsk. Vill man använda kvalificerade musikresurser på nätet är det i allmänhet engelska som gäller. Och om en svensk ska kunna ta del av en indisk eller lettisk musiksajt krävs en engelsk version. Nästan all musiklitteratur är på engelska etc.

Så kommer det att vara tills något annat musikspråk blir dominerande. Om kinesiska eller hindu blir framtidens musikspråk kommer vi att låna in asiatiska ord.

Men idag är det engelska som gäller.

H eller B?

I *Praktisk Musikteori* används B/Bess i stället för H/B eller H/Hess av följande skäl:

Vårt tonförråd utgår från stamtonerna som namnges med alfabetets första bokstäver A–B–C–D–E–F–G. Att använda H i stället för B gör systemet svårbegripligt (A–H–C–D–E–F–G).

Vi namnger sänkta toner genom att lägga till "ss" eller "ess". Att göra undantag för en ton (H/B) skapar förvirring. Ur det perspektivet är det äldre svenska H/Hess mer konsekvent.

Vårt system bygger på dur/moll-indelningen. H/B kommer från en tid när tonförrådet ordnades på andra sätt.

Engelska är det dominerande musikspråket. Där används B/B^b (flat), så det är de benämningarna som i allmänhet används i noter, läroböcker, tekniska manualer etc. Det framstår som oegentänkt att lära unga människor tonnamn som är på väg att bytas ut och som inte fungerar i deras musikverklighet.

Få musikfrågor har vållat så het debatt de senaste åren som frågan om huruvida man ska använda H eller B. Hur kan det bli en så het fråga?

Svaret är nog att det inte handlar så mycket om saken i sig – det är en symbolfråga.

Att använda H är en del av den tyskdominerade klassiska musiktraditionen. Men det musikliv efter tysk förebild som var målet för 1900-talets svenska musikpolitik är inte längre norm. Målet med musikämnet är inte längre att lära eleverna att tycka om klassisk musik. Klassisk musik har blivit en musikgenre bland andra, och klassisk musikutbildning har fått hård konkurrens av utbildningar med inriktning på jazz/rockmusik, bl.a. eftersom majoriteten anser att improvisation och eget skapande är intressantare än att återge noterad musik.

Eftersom de läromedel och metoder som finns för improvisationsbaserad musik oftast kommer från engelsktalande länder, har det här med tyska eller engelska influenser blivit en symbol för klassisk (tyska) kontra improvisationsbaserad (engelska) musik.

GRUNDSKALOR, GRUNDFUNKTIONER ETC

Idag används två grundsystem. **Det klassiska systemet** utgår från två skalor per tonart (dur och moll) och begreppen konsonans och dissonans har en central roll. Detta system är ganska nytt (slutet av 1800-talet).

Jazz-systemet utgår från 7 grundskalor per tonart (kyrkoskalor, modes/modus). Där pratar man om ackordfärgningar i stället för om konsonans/dissonans. Systemet bygger på medeltida musikteori och är alltså mycket äldre och mer historiskt adekvat än det klassiska systemet, som bara fungerar fullt ut på traditionell klassisk musik från 1700-talets slut till 1900-talets början.

De två systemen har olika syften. Det klassiska systemet är ett analys-system för viss noterad musik. Jazzsystemet vill underlätta för den som vill improvisera och göra egen musik. Det förra är teoretiskt, det andra mer praktiskt.

Gemensamt för systemen är dock musikinläran, inklusive ackordlära, notskrifter etc. Båda systemen vilar på de grundbegrepp för ackordfunktioner som skapades av fransmannen Jean-Philippe Rameau 1726: tonika, subdominant och dominant.

Här används följande begrepp.

Grundskalor: de 7 skalor som kan bildas av 7-tonsskalans toner. Även om skalorna består av samma toner låter de olika beroende på att mixen av hela /halva tonsteg är olika i varje skala. Dessa skalor kallas kyrkoskalor eller modes/modus. I klassisk teori utgår man från den joniska (dur) och aeoliska (moll) skalan.

Grundackord: de 7 ackord (treklanger) som kan bildas av en 7-tonsskala.

Grundfunktioner: grundackordens (se ovan) funktioner: toniska, subdominantiska och dominantiska.

Grundintervall: 7-tonsskalans intervall (inklusive altereringar), d.v.s. intervallen 1–8. Intervallen 9–13 kallas **analogt intervall** eftersom de motsvarar intervallen 2–6 + 1 oktav.

Grundskalor; kyrkoskalorna i C-dur

Jonisk: C–D–E–F–G–A–B–C

Dorisk: D–E–F–G–A–B–C–D

Frygisk: E–F–G–A–B–C–D–E

Lydisk: F–G–A–B–C–D–E–F

Mixolydisk: G–A–B–C–D–E–F–G

Aeolisk: A–B–C–D–E–F–G–A

Lokrisk: B–C–D–E–F–G–A–B

Grundackorden i C-dur (jonisk)

C–E–G = C

D–F–A = Dm

E–G–B = Em

F–A–C = F

G–B–D = G

A–C–E = Am

B–D–F = B^{dim}

ANDRA ORD & BEGREPP

$\frac{1}{2}$ & 1 används som symboler för halvt respektive helt tonsteg i intervall. Syftet är att göra det enkelt att hitta intervall på ett keyboard. En stor ters $4 \times \frac{1}{2}$, en liten ters = $3 \times \frac{1}{2}$ o.s.v.

Ackordbeteckningar/ackordnotskrift används i stället för det missvisande ackordanalys. Ackordbeteckningarna är ingen analys (= undersökning) och visar inga funktioner. De är bara symboler för ackord.

Diskantklav används oftare än G-klav, eftersom det förra är mer beskrivande (diskant = det högre omfånget). På samma sätt som basklav är mer beskrivande än F-klav. Dessutom används diskantklav i många andra språk.

Euro-amerikansk musik används i stället för det ålderdomliga "västerländsk musik", eftersom det förra är tydligare. Och vad gäller musik är inte öst och väst motpolar: vårt musiksysteem kommer ju från Mellanöstern.

Oktaver anges enligt internationell standard, där de hörbara oktaverna numreras från 0 och uppåt. Nyckelhåls-C är alltså C⁴.

4. KOMMENTARER AVSNITT 1–12

Avsnitten 2–12 handlar om tonhöjd.

1. INLEDNING

Noter kan inte på egen hand ge en rättvisande bild av hur musik faktiskt låter. Lika lite som man kan lära sig prata franska utan att höra hur franska låter.

Filmen "Beate Trill" på DVD1 i Kulturkapital-serien handlar om vad som händer när man spelar en Beatles-låt exakt som noterat.

2. MUSIK & AKUSTIK

Musik uppstår när man förflyttar luft på speciella sätt som hjärnan tolkar som musik: det finns alltså starka samband mellan fysik, biologi och musik.

Därför lämpar sig musikämnet för ämnesintegration med naturvetenskapliga ämnen. I synnerhet som många musiklektörer inte kan så mycket om fysik och biologi.

Alla vinner på den typen av samarbeten. För den som kan en del om musikens fysiska och biologiska förutsättningar har ofta lättare att förstå hur musik fungerar och byggs. Och musikämnets status stärks.

DVD3 i Kulturkapital-serien handlar om musikakustik.

3. LINJENOTSKRIFT

Det finns inget etablerat namn för vår femlinjiga notskrift. "Linjenotskrift" är dock ett tydligare alternativ än exempelvis "traditionell notskrift", eftersom det finns många notskrifter som är flera hundra år gamla.

4. STAMTONER & KLAVER

Ingen vet varför de sju stamtonerna är grunden för euro-amerikansk musik.

Under **antiken** förekom många matematiska och geometriska spekulationer kring detta, som togs till Europa av greker och andra. Under **medeltiden** förklarades stamtonerna med de första intervallen i naturtonsserien, något som fortfarande är vanligt. Men egentligen handlar det om spekulation: vi vet inte.

Det äldsta säkra belägget för våra stamtoner är i skrivande stund några 9.000 år gamla flöjter från nuvarande Kina. Dessutom finns indicier som av somliga anses tala för att neandertalare utgick från våra stamtoner för ca 45.000 år sedan.

En del fynd talar för att neandertalarna var först med musik, inte den moderna människan.

5. OKTAVER

I dag används fyra system för oktavangivelser i Sverige (se vidare läroboken). Det förvirrar och skapar missförstånd. Här används det system som kallas internationell standard.

Det äldre svenska systemet lånades in från Tyskland. Eftersom namnen är inkonsekventa och omständliga framstår systemet som opedagogiskt och osmidigt. Dessutom blir det allt ovanligare i såväl svensk som utländsk litteratur.

Att förstå oktaver

För att förstå hur musik byggs är det av central betydelse att förstå sig på oktaver. Den förklaring de flesta verkar ha lättast att förstå är det med vågrörelsens hastighet: fördubblas hastigheten klingar tonen dubbelt så högt (se vidare DVD3).

6. HJÄLPLINJER & OKTAVERING

Att oktavering tas upp redan här beror dels på att det blir begripligt när man förstår hur oktaver fungerar, och dels på att gitarr och bas är transponerande instrument.

7. FÖRTECKEN härledda toner

Dubbla förtecken kan trassla till saker och ting, och har därför tagits upp i bilagsdelen.

8. SKALOR

Skalor kan namnges på många olika sätt. Här anges som regel antal toner per oktav, eftersom det förtydligar och kan underlätta i improvisation.

12- och 6-tonsskalor

För att förstå dur/moll-skalorna måste man förstå/höra skillnaden mellan hela och halva tonsteg. Därför börjar genomgången av skalor med 12- och 6-tonsskalor.

Diatonisk (grekiska) brukar översättas med "genom tonsteg", "att gå vidare genom toner" etc.

Det är oklart i hur hög grad antikens grekiska musikteoretiker beskrev klingande musik. En del talar för att det ofta rörde sig om rena teoribyggen.

9. 7-TONSSKALOR diatoniska skalor

Ordet "diatonisk" är ett exempel på hur ett gammalt musikord ändrat betydelse genom tiderna – idag vet man inte säkert vad ordet ursprungligen stod för.

1. **Antik grekisk diatonik** var troligen ett inlån från Mesopotamien och byggde sannolikt på nedåtgående kvartskalor (tetrakord).

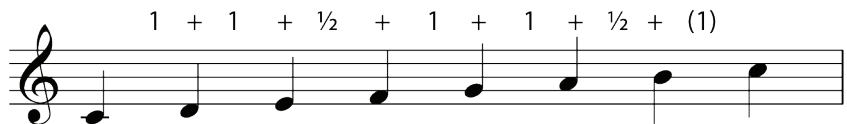
För att få fram en skala som liknar vår tids diatoniska skalor utifrån vad man tror sig veta om dåtidens system, måste man stapla två tetrakord på varandra och lägga till ett helt tonsteg mellan de två tetrakorden (nedåtgående frygisk skala i jazzteori).

2. **Medeltida diatonisk skala** (mixolydisk skala i jazzteori).

3. **Klassisk musik (1800-talet)** (jonisk skala i jazzteori).

Dessutom används ordet diatonisk på olika sätt idag, bl.a. som motpol till kromatisk. Och många har påpekat att det är tveksamt om en del av de skalor som kallas diatoniska med definitionen 5×1 och $2 \times \frac{1}{2}$ är diatoniska (som harmonisk moll, med dess överstigande sekundintervall).

Det finns alltså många skäl att vara försiktig med ordet diatonisk. Det är luddigt och oklart och har olika betydelser beroende på sammanhanget. Därför är det klokt att använda det tillsammans med mer entydiga begrepp för att det ska vara klart vad som avses.

Varianter

Varianter som harmonisk och melodisk moll tas inte upp här eftersom de beror på vilka ackord som används, och därför är lättare att förstå i ett ackordiskt sammanhang.

12. INTERVALL

Det lönar sig att gå igenom intervallen ganska noga, bl.a. för att intervallbeteckningarna är grunden för ackordbeteckningar: förstår man intervall-tänket, blir det lättare att skriva och spela ackord. Det är också anledningen till att de analoga intervallen 9–13 tagits med.

Av tradition används ofta latinska/italienska räkneord som intervallnamn. Men blir det allt vanligare att man använder det egna språkets räkneord i stället, eftersom det är enklare.

Att säga "stor sexa" (svenska) är inte mindre rätt än att säga "en stor sext" (svenska & latin/italienska).

Men vissa latinska intervallnamn måste man känna till, i första hand ters, oktav och sept.

5. KOMMENTARER AVSNITT 13–19

Avsnitten 13–19 handlar om rytm och tidsvärden.

13–14. RYTM & TIDSVÄRDEN / TAKT & TAKTART

Ofta hoppar man över det faktum att det här med takter och taktarter har sina rötter i de regelbundna betoningar eller grupperingar som är grundstenen i nästan all euro-amerikansk musik. Kopplingen betoningar/takter gör systemet mer lättbegripligt. Se även avsnitt 15.

15. TEMPO & BPM

Det finns många smarta gratismetronomer på nätet (sök på "metronome") där man kan experimentera med olika betoningsmönster etc. Det är ett effektivt och roligt sätt att upptäcka hur betoningar och taktarter fungerar.

17. OJÄMNA TIDSVÄRDEN

Att vi säger 16:delar men inte 12:delar (trioler) eller 24:delar (16:delstrioler) är ett exempel på hur gamla principer skapar inkonsekvenser i nutidens musikspråk.

Den som säger 12:delar i stället för trioler har faktiskt rätt enligt de principer som gäller för notering av tidsvärden och rytm.

Detsamma gäller exempelvis 20:delar = 16:delskvintoler eller 10:delar = 8:delskvintoler.

6. KOMMENTARER AVSNITT 20–26

Avsnitten 20–26 är en introduktion till ackordlära, ackordbeteckningar, stegsystem och funktioner.

BAKGRUND

Undervisning i harmonilära kan i själva verket ske på många olika sätt. Det är lättare att förstå de olika systemen om man vet en del om bakgrunden.

I svensk musikutbildning har funktionsläran dominerat sedan 1900-talets början. Därför kan man lätt tro att funktionsläran beskriver tidlösa sanningar som är giltiga för alla musikgenrer.

I själva verket är det ett drygt hundra år gammalt system som utgår från värderingar som bara gäller fullt ut i traditionell klassisk musik. På samma sätt som Berklee-systemet egentligen bara gäller traditionell jazzmusik.

Systemen kan naturligtvis användas i annan musik, men frågan är hur meningsfullt det egentligen är.

Ackordbeteckningar & generalbas

När ackordisk musik slog igenom på 1500-talet skapades två system som fått stor betydelse.

Ett system byggde på att man anger ackord med bokstäver. Det var grunden för nutidens ackordbeteckningar och kallades till en början bl.a. "alfabeto".

Det andra systemet kallas generalbas. Det fungerar så att basstämman skrivs ut i linjenotskrift. Ackorden anges med siffror och tecken. Generalbas är på många sätt snarlikt ackordbeteckningar, med den grundläggande skillnaden att man i generalbassystemet inte staplar terser från ackordets grundton, utan utifrån den lägsta tonen (bastonen).

Fram till 1800-talet lärde man sig harmonilära genom att spela generalbas: harmonilära sågs som något praktiskt man lärde sig genom att spela.

Tonika (I) – subdominant (IV) – dominant (V)

Fransmannen Jean-Philippe Rameau anses ha grundlagt modernare harmonilära på 1720-talet. Han skapade begreppen:

- Tonika (I)
- Subdominant (IV) och
- Dominant (V).

Begreppen används i praktiskt taget alla system.

Steglära

Stegläran skapades inte av jazzteoretiker, utan är fortsättningen på och efterföljaren till generalbas, som blev omodern omkring år 1800.

Den moderna stegläran började formuleras i Tyskland vid 1800-talets början, och har sedan dess varit det vanligaste systemet i ett internationellt perspektiv.

Stegläran har alltid ansetts mer neutral än funktionsläran. Det innebär att den inte bygger på värderingar utan klargör vad som faktiskt sker. Dessutom är den mer praktiskt inriktad än funktionslära (den bygger ju på generalbas, som var praktisk harmonilära). Det var alltså naturligt att steglära och ackordbeteckningar blev teoretisk grund för modern improvisationsbaserad musik: man byggde vidare på urgamla system och traditioner.

Funktionslära

Funktionsläran är det yngsta systemet. Den grundlades för drygt 100 år sedan av tysken Hugo Riemann. Han ville ersätta den då dominerande stegläran, som han ansåg alltför mekanisk och oteoretisk.

Funktionsläran är ytterst ett slutet analysystem för noterad klassisk musik. Den bygger på klassiska normer och värderingar och är utpräglat teoretisk. Grundidén är att alla ackord/harmonier kan hänföras till en av Rameaus tre grundtyper: tonika, subdominant eller dominant.

Att funktionsläran inte ligger till grund för *Praktisk Musikteori* beror på flera orsaker:

- Systemet är egentligen anpassat bara för traditionell klassisk musik från 1700-talets andra hälft fram till 1900-talets början.
- Funktionsläran vill förklara klassisk musik, och bidrar inte med så mycket till förståelse av annan musik.
- Flera av funktionslärans grundbegrepp är inaktuella, t.ex. synen på dissonanser. För funktionslärans dissonanser upplevs på ett helt annat sätt av dagens lyssnare än för 100 år sedan när systemet skapades: idag upplever få människor 7- eller dimackord som dissonanta.
- Så snart man lämnar de enklaste ackorden blir funktionslära tungt och teoretiskt.

OBS! Det finns många varianter av funktionslära där saker och ting beskrivs på helt olika sätt. Se exempel i Sohlmans Musiklexikon.

20. ACKORD treklanger

Jazzteori utgår man ofta från fyrklanger i stället för treklanger. För nybörjare är det förvirrande, bl.a. eftersom **det internationellt vedertagna systemet för ackordbeteckningar bygger på treklanger**. Dessutom är fyrklangsackord långt ifrån självklara i de musiktyper unga människor i allmänhet lyssnar på.

Att dim- och augackord tas upp redan här beror på att det är viktigt att man redan från början förstår att systemet bygger på tersstapling.

21. GRUNDACKORD & BETECKNINGAR

Ofta börjar man med tonika-subdominant-dominant och kallar dem tonartens grundackord. Men T-S-D är **funktioner** – det förefaller mer logiskt att reservera ordet "grundackord" för de ackord som kan bildas av "grundskalorna" (diatoniska 7-tonsskalor). Det gör kopplingen mellan skalor/ackord tydligare.

22. ACKORDBETECKNINGAR

Den konsekventa logiken bakom ackordbeteckningar gör systemet lättbegripligt. Men det förutsätter att man visar vad som händer

när alla skaltoner placeras på tersavstånd, vilket snabbt leder till ganska avancerade ackord. Men det är priset man måste betala för att klargöra systemet.

Det finns hur många sätt som helst att skriva ackordbeteckningar. Det system som används här är framtaget för att vara så tydligt och konsekvent som möjligt.

Ett exempel. Begreppen förminskat (diminuerat) och utvidgat (augmenterat) ackord är logiska beskrivande begrepp. Det bör återspeglas i ackordbeteckningarna. Därför används beteckningarna "dim" och "aug" för dessa ackord.

23. STEGSYSTEM

Stegsystem tas upp direkt efter ackordbeteckningar, eftersom de två systemen har så mycket gemensamt. Kan man det ena så är det andra enkelt att lära sig.

24–25. FUNKTIONER

Det är viktigt att komma ihåg att funktioner **inte handlar om regler**, utan om hur människor som är vana vid ett visst musikspråk oftast uppfattar ackord.

Funktionernas traditionella namn (tonika, subdominant, dominant etc) är ganska otympliga och kan verka avskräckande. Så istället används ofta stegsystemets benämningar, d.v.s. tonika = I, subdominant = IV, dominant = V etc.

På så sätt vet man automatiskt vilka skalsteg det rör sig om.

Funktioner skrivs på olika sätt – ofta beroende på vilken skola eller lärare man haft. Här används stor bokstav för dur och små bokstäver för moll.

I del 1 tas bara I–IV–V-ackorden och deras paralleller upp, liksom dominantseptimackordet.

7. MUSIK & DATORER/INTERNET

Datorer och Internet har förändrat musikens förutsättningar i grunden. Inte minst genom att den som har tillgång till en dator kan hålla på med musik utan att det behöver kosta någonting. WIN- och MAC-datorer fungerar lika bra. Den största skillnaden är att det finns fler programalternativ för den som kör Windows.

NOTSKRIVNINGSPROGRAM

Att hålla på med notskrivningsprogram är ett av de mest effektiva sätten att lära sig läsa och skriva noter.

Ett gratisalternativ är **MuseScore** för WIN, MAC eller Linux. Programmet kan köras på svenska (det finns dock en del konstiga översättningar). Eftersom man direkt hör hur noterna klingar är det ett utmärkt verktyg. Ta hem från: <http://musescore.org/>

Andra gratisprogram

— **Forte Free** (WIN)

<http://www.forte-notation.eu/en/>

— **Free Notation Player** (WIN) spelar/visar MIDI-filer som noter.

<http://www.notation.com/>

— **Blank Sheet Music** nätbaserad notskrift/utskrift.

<http://www.blanksheetmusic.net/>

— **Musette** (WIN)

<http://musettemusic.com/>

Notskrivningsprogram omvandlar MIDI-information till noter. Därför kan man ta hem MIDI-filer från nätet (det finns hundratusentals gratis-filer) och ta ut dem i notform, ofta med text. Det är enkelt att transponera ett musikstycke, och vill man arrangera kan man höra direkt hur det låter.

Notskrivningsprogram är en vettig investering, inte minst ur ekonomisk synpunkt.

Finale och Sibelius för WIN/MAC är de mest kända notskrivningsprogrammen, men det finns billigare alternativ som:

WIN/MAC: Encore, Ouverture

WIN: Vivaldi, Forte, Capella, Music Publisher, Noteworthy etc.

Dessa program kan fungera lika bra som dyrare varianter, beroende på vad man vill göra.

Programmen kan i allmänhet testas kostnadsfritt i 30 dagar så man vet vad man köper.

INSPELNING/LJUD

Datorer är kraftfulla verktyg för den som vill göra egen musik. Eftersom ett syfte med *Praktisk Musikteori* är att underlätta för den som vill göra egen musik, bör eleverna uppmuntras att testa. Det är ett utmärkt sätt att skapa förståelse för varför det är bra att känna till hur musik byggs.

Vad gäller inspelning och ljudredigering finns flera gratisalternativ till kända och avancerade program som Cubase, Logic, Cakewalk, Samplitude, Wavelab, Sound Forge, Bias SP och ProTools som:

- **Audacity** (WIN/MAC/Linux) kan köras på svenska
<http://audacity.sourceforge.net/download/>
- **Kristal Audio Engine** (WIN) inspelning/mixning 16 spår
<http://www.kreatives.org/kristal/>
- **Free Audio Editor** (WIN)
<http://www.free-audio-editor.com/>
- **Ardour** (MAC/Linux)
<http://ardour.org/>
- **Wavosaur** (WIN)
<http://www.wavosaur.com/>
- **Wavepad** (WIN)
<http://wavepad.en.softonic.com/>
- **Linux MultiMedia Studio** (WIN/MAC/Linux)
<http://sourceforge.net/projects/lmms/>

Mixcraft (WIN; <http://www.acoustica.com/>) och **Cockos Reaper** (WIN/MAC; <http://www.reaper.fm/>) kostar ca 500:-. Kan tävla med program som kostar flera tusen.

VIRTUELLA INSTRUMENT & FX (effekter)

På nätet finns hundratals virtuella musikinstrument och effekter (FX) som får användas gratis. Länkar till några av de bästa finns på www.kulturkapital.se.

Praktisk Musikteori bygger på tillgång till keyboard. Till de bästa gratisinstrumenten hör:

- **Kontakt Player** och **Kore Player** (WIN/MAC)
<http://www.native-instruments.com/#/en/>
- **UVI Workstation** (WIN/MAC)
<http://www.uvisoundsource.com/>

Allt man behöver göra är att registrera sig så får man tillgång till instrumenten och hundratals bra ljud och effekter.

8. UTVÄRDERINGSFRÅGOR

Detta avsnitt innehåller förslag på utvärderingsfrågor.

1. INLEDNING

- Hur länge har det funnits notskrift?
- Var skapades de första notskrifterna?
- Varför skapades notskrift?
- Vad menas med trädning (att lära sig på gehör)?
- Vad är det för skillnad mellan trädning och bevarande?
- Vad innebär improvisation?

2. LJUD & MUSIK

- Vad är ljud?
- Beskriv skillnaden mellan toner och brus.
- Vad avgör tonhöjden?
- Förklara uttrycket $A4 = 440 \text{ Hz}$?

4. STAMTONER & KLAVER

- Vad menas med stamtoner?
- Varför finns det just 7 stamtoner?
- Hur fungerar klaver?
- Vad betyder ordet klav?
- Vad kallas de vanligaste klaverna?

5. OKTAVER

- Vad betyder ordet oktav?
- Vad kallas avståndet mellan två tonhöjder?
- Vad är det för speciellt med just oktaver?
- Beskriv skillnaden mellan tonerna i ett oktavintervall.

6. HJÄLPLINJER & OKTAVERING

- Vad menas med uttrycket "att oktavera"?
- Vad är en hjälplinje?
- Varför används hjälplinjer?

7. FÖRTECKEN

- Hur påverkar b-förtecken en not?
- Hur påverkar #-förtecken en not?
- Hur påverkar återställningsförtecken en not?

8. SKALOR

- Vad är en skala? Vad betyder ordet?
- Vad är poängen med skalor?
- Vad menas med kromatisk skala?
- Hur många toner innehåller en kromatisk skala?
- Vad menas med heltonsskala?
- Hur många toner innehåller en heltonsskala?

9. 7-TONSSKALOR | DIATONISKA SKALOR

- Vad menas med diatonisk skala?
- Hur många toner har en durskala?
- Hur många toner har en mollskala?
- Vad är skillnaden mellan dur- och mollskalor?
- Vad är en jonisk skala?
- Vad är en aeolisk skala?

10. TONARTER & FASTA FÖRTECKEN

- Vad innebär fasta förtecken?
- Vad är skillnaden mellan fasta och tillfälliga förtecken?
- Vad är en tonart?
- Hur ser man vilken tonart ett stycke går i?
- Hur många tonarter finns på ett keyboard?

12. INTERVALL

- Vad är ett intervall i musiksammanhang?
- Hur får man fram grundintervallen?
- Vad menas med analoga intervall?

13–14. RYTM & TIDSVÄRDEN | TAKT & TAKTART

- Vad menas med regelbundna betoningar?
- Vad är ett taktslag?
- Vad menas med taktstreck?
- Vad är en taktartsbeteckning?
- Vad betyder taktartsbeteckningen 4/4?

15. TEMPO & BPM

- Vad menas med tempo?
- Vad betyder ordet tempo?
- Vad betyder BPM?
- Vad är en metronom; hur fungerar den?

16–17. JÄMNA & OJÄMNA TIDSVÄRDEN

- Linjenotskriftens tidsvärden utgår från en speciell taktart, vilken?
- Vad menas med jämna tidsvärden?
- Ge exempel på jämna tidsvärden.
- Vad menas med ojämna tidsvärden?
- Ge exempel på ojämna tidsvärden.

18. PUNKTERINGAR & BINDEBÅGAR

- Vad menas med punkterad not?
- Vilket tidsvärde har en punkt?
- Hur gör man när man förlänger en not med hjälp av bindebågar?

20. ACKORD treklanger

- Vad betyder ordet ackord?
- Vad är ett ackord?
- Hur byggs ackord?
- Varifrån kommer ackordens toner?
- Vad menas med treklang?
- Vilket ackord får man när man staplar 1 stor + 1 liten trea (ters) på varandra?
- Vilket ackord får man när man staplar 1 liten + 1 stor trea (ters) på varandra?
- Vilket ackord får man när man staplar 1 liten + 1 liten trea (ters) på varandra?
- Vilket ackord får man när man staplar 1 stor + 1 stor trea (ters) på varandra?

21. GRUNDACKORD beteckningar

- Vad menas med grundackord?
- Hur byggs grundackorden i en tonart?
- Hur många grundackord finns i en diatonisk 7-tonsskala?
- Hur skriver man ett durackord med ackordbeteckningar?
- Hur skriver man ett mollackord med ackordbeteckningar?
- Hur skriver man ett dimackord med ackordbeteckningar?

22. ACKORDBETECKNINGAR

- Vad är ackordbeteckningar?
- Ackordbeteckningarna utgår från den mixolydiska skalan. Vad innebär det?
- Vad skiljer en mixolydisk skala från en durskala (jonisk skala)?
- Vad innebär tersstapling?
- Vad är det för likhet mellan intervallbeteckningar och ackordbeteckningar?

23. STEGSYSTEM

- Vad är skillnaden mellan stegsystem och ackordbeteckningar?
- Vad är poängen med stegsystem?

24–25. FUNKTIONER

- Vad menas med ackordfunktioner?
- Vilka är de tre grundfunktionerna?
- Vad menas med tonika? Vad betyder ordet?
- Hur skrivs tonika i stegsystem?
- Vad menas med dominant? Vad betyder ordet?
- Hur skrivs dominant i stegsystem?
- Vad menas med subdominant?
- Hur skrivs subdominant i stegsystem?
- Vad är ett parallellackord?
- Vad är ett dominantseptimackord?
- Vilka funktioner har en tonarts grundackord?

9. KÄLLOR (urval)

Huvudkällor är Grove Music Online 2012 och Sohlmans Musiklexikon 1975-79.

- Bennett, Joe: Musiktheorie [2006]
ISBN 3-86543-049-X
- Brewer, Henry: R&B and Soul Keyboards [1999]
ISBN 0-7935-9744-7
- Clark, Merril: Mastering Blues Keyboard [1999]
ISBN 978-0882849416
- Fritsch/Kellert/Lonardoni: Harmonielehre und Songwriting [2010²]
ISBN 978-3-928825-23-8
- Harrison, Mark: Stuff good piano players should know [2008]
ISBN 978-1-4234-2781-0
- Harrison, Mark: The pop piano book [1993/4]
ISBN 0-7935-9878-8
- Johnson, Gail: Dictionary of keyboard grooves [2003]
ISBN 0-634-01878-7
- Johnson, Gail: Funk Keyboards [1999]
ISBN 0-7935-9870-2
- Kellert/Fritsch: Arrangieren und Produzieren [2005⁴]
ISBN 3-928825-22-4
- Kemper-Moll, Axel: Jazz & Pop Harmonienlehre [1999]
ISBN 978-3-8024-0349-1
- King, Kevin: Keyboard voicings - the complete guide [2000]
ISBN: 0-7935-8204-0
- Kramarz, Volkmar: Die Popformeln - Die Harmoniemodelle [2006]
ISBN 978-3-8024-0552-5
- Levine, Mark: The Jazz Theory Book [1995]
ISBN 978-1-8832-1704-4
- Nolgård, Daniel: Jazzpiano [2004]
ISBN 91-88316-19-4
- Rawlins/Bahha: Jazzology - the encyclopedia of jazz theory [2005]
ISBN 0-634-08678-2
- Richards, Tim: Exploring Jazz Piano 1 [2005]
ISBN 978-1-902455-24-2
- Richards, Tim: Exploring Jazz Piano 2 [2005]
ISBN 978-1-902455-25-8
- Rowley, Gill red: The book of music [1998]
ISBN 1-57715-037-6
- Santisi, Ray: Berklee jazz piano [1993]
ISBN 978-0-87639-050-4
- Taylor, Eric: The AB guide to music theory [2010]
ISBN 978-1-85472-446-5
- Valerio, John: Bebop Jazz Piano [2003]
ISBN 0-634-03353-0